

Privātās dzīves uzraudzīšana un kontrole LPSR (1944 – 1953), izmantojot valsts represīvos mehānismus

Dr. hist. Ineta Lipša

LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas eksperte¹

Raksta mērķis ir analizēt valsts represīvo mehānismu izmantošanu privātās dzīves uzraudzībā un kontrolē Latvijas PSR staļinisma periodā (1944 – 1953), balstoties uz divām avotu grupām – iedzīvotāju sūdzībām un iesniegumiem Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālajai komitejai (turpmāk LK(b)P CK), kā arī dokumentiem par tiesu praksi laulības šķiršanas lietās.

Izpētes stāvoklis privātās dzīves ideologizēšanas problemātikā

Pēc Otrā pasaules kara Padomju Savienībā atslāba pretrunas, kas bija padomju dzimtes pieejas centrā. Atsacīšanās no masu terora kā valdības rutīnas līdzekļa nozīmēja, ka brīvprātīga iedzīvotāju piekrišana kļuva svarīgāka padomju sabiedrības funkcionēšanā. Vēsturniece Sāra Ešvina raksta, ka viens no veidiem, kā nodrošināt tādu piekrišanu, bija iepotēt *komunistisko morāli*, ar kuru saskaņā iedzīvotājiem jāpakļauj savas intereses valsts interesēm – tas nozīmēja, ka viņiem smagi jāstrādā un jādzīvo kārtīga privātā dzīve stabilās ģimenēs.²

Ārlaulības sakari, tas ir, leģitīma dzimtes kontrakta pārkāpums, tika uztverti tieši kā izaicinājums padomju sabiedriskajiem

¹ Darbs izstrādāts Dr. hist., Dr. h. c. (LZA) Kārļa Kangera zinātniskā vadībā.

² Ashwin, Sarah (2000). Introduction. Gender, state and society in Soviet and post-Soviet Russia. In: Ashwin Sarah (ed.). *Gender, state and society in Soviet and post-Soviet Russia*. London and New York: Routledge, p. 14.

pamatiem.³ Vēsturniece Jeļena Židkova raksta, ka zemnieku kopienā vai baznīcas draudzē kolektīvo kontroli skaidroja ar elementāras fiziskās izdzīvošanas uzdevumiem, savukārt padomju laikā uzraudzība pār seksuālo un reproduktīvo uzvedību, kam bija jāiekļaujas tikai ģimenes ietvarā, tika pozicionēta kā politisks un valstisks jautājums, kā masu tautsaimnieciskās ražošanas un dzimstības situācijas uzlabošanas organizēšanas priekšnoteikums.⁴

“Politiskā pieskaņa pilsoņu privātās dzīves strukturēšanā sniedzās pagātnē (piekrāpa sievu – piekrāps arī Dzimteni). Tika kultivēta ticība par kolektīva noteicošo nozīmi audzināšanā, par kolektīvās ietekmes spēku, par netikumu sociālajām saknēm, kad “pūstošajai rietumu ietekmei” pretim stāvēja augsts morāli tikumiskais komunisma cēlāja līmenis. Tas daļēji izskaidro padomju ģimenes ideoloģiski piesātināto lasījumu, privātās sfēras politizāciju, kad parasti vārdi “ģimene, bērni, mīlestība, sadzīve” ieguva politisku nokrāsu un veidoja aģitācijas valodu.”⁵

Padomju iedzīvotāji tomēr nevēlējās vai nespēja līdzsvarot personiskās un sociālās intereses, ko saskaņā ar padomju morālistu priekšstatiem viņiem vajadzēja būt spējīgiem darīt bez īpašām pūlēm. Pretrunas dzimtes kārtībā, kas ieviestas stalinisma laikā, var uztvert kā galveno šīs nespējas iemeslu. Valsts, iesaistot sievietes algotā darbā ražošanā un pabalstot mātes stāvokli ar valsts pabalstiem, distancēja padomju vīriešus no vienīgā apgādnieka lomas un mājas dzīves, paredzot, ka viņiem sevi jārealizē sabiedriskajā jomā. S. Ešvina uzskata, ka padomju dzimumu lomas nesekmēja laimīgas ģimenes, izraisot vēlmi šķirt laulības.⁶

Viens no veidiem, kā iedzīvotāji centās risināt privātās dzīves problēmas, bija sūdzību iesniegšana, kas izsenis ir bijusi parasta komunikācijas forma starp individu un kopienu un varas iestādēm.⁷

³ Zhidkova, Elena (2008). Praktiki razresheniia semeinykh konfliktov v 1950-60-e gody: obrashcheniia grazhdan v obshchestvennye organizatsii i partiinye iacheiki. V: Iarskaia-Smirnova E. R., Romanov P. V. (red.). *Sovetskaia sotsial'naiia politika: stseny i deistvuiushchie litsa, 1940-1985*. Moskva: OOO „Variant”, TsSPGI, s. 266-289; šeit: 277.

⁴ Zhidkova, Elena (2008), 287.

⁵ Zhidkova, Elena (2008), 287.

⁶ Ashwin, Sarah (2000), 17.

⁷ Muravyeva, Marianna (2014). The culture of complaint: approaches to complaining in Russia – an Overview. *Laboratorium*, 6(3): 93-104; šeit: 93.

Sūdzība veido komunikācijas telpu starp pilsoni un varas institūtiem, kurā izteikt sāpes un raizes par ļoti privātiem jautājumiem, kas saistīti ar kaunu un pieļaujamas piedienīgās publiskās uzvedības sociālo uztveri, tādējādi izplūdinot robežas starp publisko un privāto.⁸

Iesniegumi un sūdzības bija viens no mehānismiem, ar kuru vara komunicēja ar sabiedrību, mazinot sociālo spriedzi un nodrošinot atgriezenisko saiti ar indivīdiem,⁹ īpaši svarīga loma tajā bija VDK.¹⁰ Staļinisma sabiedrībā sūdzība bieži kļuva par stratēģisku rīku, lai lūgtu taisnīgumu ne tikai indivīda, bet arī plašākas sabiedrības labā, funkcionējot kā sava veida ombuds, kas izlabo gadījumus, kas radušies sliktas vadības dēļ.¹¹ Līdz šim pētnieki vairāk uzsvēruši sūdzības denunciējošo funkciju, lai uzsvērtu staļinisma sabiedrības vardarbīgo raksturu, un ir izstrādājuši dažādas sūdzību klasifikācijas (sūdzības, lūgumi, vēstules, ziņojumi, denunciācijas), kas tomēr parasti apiet

“sūdzēšanas tiesisko pusi, proti, ka sūdzības iesniegšana rada juridisku faktu, kas materializējas konkrētās tiesiskās sekās, lai tie būtu civilprocesi, administratīvie procesi vai kriminālprocesi.”¹²

Raksta tēmas kontekstā nozīmīga ir vēsturnieces Šeilas Ficpatrikas monogrāfija par identitāšu pārtaisīšanu 20. gadsimta Krievijas sabiedrībā, ko izraisīja boļševiku revolūcija.¹³ Viņa pētī, kā indivīdi konstruēja sevi kā jaunu personu, lai iekļautos jaunajos dzīves apstākļos, kādas sociālās prakses (tīrīšana, paškritika, denunciācija) un mentalitātes (aizdomas, identitātes bažas) attīstījās situācijā, kur indivīdi bija aizņemti ar sevis atkal izgudrošanu un nupat izgudroto sevis aizsargāšanu un bija droši, ka viņu kaimiņi ir līdzīgi nodarbināti.¹⁴ Ficpatrika analizē dažādas vēstules, ko iedzīvotāji sūtīja varas iestādēm staļinisma posmā. Viņas galvenais arhīvu materiāls par denunciācijām pēckara padomju telpā ir selektīvi izvēlētas LK(b)P CK adresētās

⁸ Muravyeva, Marianna (2014), 101.

⁹ Bogdanova, Elena (2002). *Gazetnye zhaloby kak strategii sashtsity potrbitel'skikh interesov. Pozdnesovetskii period. Teleskop.* 2002, no. 6, s. 44-48.; šeit: 48.

¹⁰ White, Stephen, Gill, Graeme, Slider, Darrell (1993). *The politics of transition: shaping a post-Soviet future.* Cambridge: Cambridge University Press, p. 207.

¹¹ White, Stephen, Gill, Graeme, Slider, Darrell (1993), 208.

¹² Muravyeva, Marianna (2014), 94.

¹³ Fitzpatrick, Sheila (2005). *Tear Off the Masks! Identity and Imposture in Twentieth-Century Russia.* Princeton and Oxford: Princeton University Press.

¹⁴ Fitzpatrick, Sheila (2005), 4.

sūdzības (Š. Ficpatrika ir atsaukusies uz astoņām lietām par 1947., 1948., 1949., 1951., 1952. gadu).¹⁵ Galvenie denunciācijās izteiktie apsūdzību tipi bija politiska nelojalitāte, šķiriskā izcelsme, varas ļaunprātīga izmantošana un netikumība. Ficpatrika secina, ka padomju Krievijā pēckara periodā sievu īstenotā vīru denunciēšana atšķirībā no 30. gadiem esot kļuvusi ierasta. Secinājumu, ka pēckara gadu dokumentos lojāla sieva minēta retāk, viņa balsta uz novērojumu, ka, lasot iedzīvotāju vēstules LK(b)P CK fondā, neatrada nevienu sievas rakstītu lūgumu sava vīra labā¹⁶. Manuprāt, iemesls varētu būt nevis sievu nelojalitāte, bet gan fakts, ka 1941. un 1949. gada deportācijās tika izsūtītas ģimenes, tāpēc lūgumus varai rakstīja citi radnieki. Š. Ficpatrika secina, ka sievu ziņojumi liecina par dusmām un aizvainojumu, saistot to ar pēckara spriedzi starp dzimumiem. Viņa piezīmē, ka gandrīz visas rakstīja krieviski un viņām bija krievu vai ukraiņu vārdi, kas atspoguļoja padomju elites etnisko sastāvu Rīgā.¹⁷

Denunciāciju motivācija historiogrāfijā ir analizēta, izmantojot emociju vēstures pieeju. Pēc Otrā pasaules kara sarūgtinājums un naidis motivēja daudzu cilvēku rīcību un raksturoja pēckara perioda publisko un politisko dzīvi.¹⁸ Latvijā pēckara politisko, sociālo un kultūras vēsturi noteica daudzi satraucoši notikumi – pirmā padomju okupācija, 1941. gada 14. jūnija deportācijas, nacistu okupācija un holokausts, otrā padomju okupācija, nacionalizācija, kolektivizācija, 1949. gada 25. marta deportācijas, nepieciešamība sadzīvot ar migrantiem no Padomju Savienības, cerību zudums uz valsts neatkarības atjaunošanu, staļinisma politiskās un ekonomiskās sistēmas uzspiešana, vārda brīvības liegums, kas turklāt liedza pārvarēt kara laikā iegūtās personiskās traumas, un virkne citu sarūgtinājumu – radīja milzīgu potenciālā naida rezervuāru. Daudzi vēlējās atbriesties, lai atbrīvotos no dusmām par to, kas bija sagādājis ciešanas. Vēsturnieks Rihards Bezels konstatējis, ka starp personiskajām emocijām un sentimentiem, īpaši naidu, un pēckara

¹⁵ Fitzpatrick, Sheila (2005), 249, 240 – 243; 250 - 261.

¹⁶ Fitzpatrick, Sheila (2005), 249, 34. ats.

¹⁷ Fitzpatrick, Sheila (2005), 250, 37. ats.

¹⁸ Bessel Richard (2005). Hatred after War. Emotion and the Postwar History of East Germany. *History & Memory*, Vol. 17, No. ½ (Spring/Summer 2005), pp. 195-216; šeit: 195.

politiku Austrumvācijā pastāvēja svarīga saite.¹⁹ Sociālistu naida valoda tika aktīvi izmantota arī Padomju Savienībā stalinisma periodā, paužot publiskajās runās šķiru naidu, naidu pret imperiālistiem, pret sabotieriem un renegātiem, naidu pret fašistiem un kapitālistiem, pret Rietumiem. Tas izpaudās arī denunciaciju iesniegšanā.

Arī padomju Latvijā vara stimulēja iedzīvotājus par konfliktiem, kas saistīti ar privāto dzīvi, informēt partijas pirmorganizāciju savās darba vietās. Sūdzības kļuva par efektīvu instrumentu, lai ideologizētu privāto dzīvi. LK(b)P CK institucionalizēja efektīvu mehānismu, kas nodarbojās ar sūdzībām, radot atbilžu organizatoru amatu un deleģējot kontroli pār sūdzību izskatīšanu un pieņemto mēru izpildi Administratīvajai nodaļai. Tā sūtīja vēstules pārbaudei uz LPSR (šeit un turpmāk ar LPSR apzīmēta Latvijas PSR) Valsts drošības ministriju (turpmāk VDM), bet atbildes novirzīja sūdzību iesniedzēju informēšanai. Piemēram, lūgumus atļaut atgriezties Latvijā izsūtītajiem, notiesātajiem LK(b)P CK Sevišķais sektors nosūtīja VDM, kas iesniegumus līdz ar slēdzienu atdeva atpakaļ Sevišķā sektora Slepējai daļai. Tad LKP CK darbinieks informēja lūdzēju par atteikumu. Piemēram,

“informēju, ka Zirnīs Laima Martinovna kā kulaka meita no Latvijas PSR teritorijas ir izsūtīta pareizi un lūgumā par izsūtījuma atcelšanu viņai ir atteikts”²⁰

vai

“informējam, ka Šūmanis Arturs Janovičs kā bandu atbalstītājs notiesātās vīrs (noformēja šķiršanos pēc sievas aresta) no Latvijas PSR teritorijas izsūtīts pareizi un lūgumā atcelt izsūtījumu viņam atteikts”.²¹

¹⁹ Bessel Richard (2005), 206, 207.

²⁰ LNA LVA, PA-101-13-121 (LK(b)P CK Sevišķais sektors Darbāļaužu iesniegumi un sūdzības un sarakste šajos jautājumos, 7. sējums, no burta „D” līdz „I”, 1950. gads), 77. lp. (Latvijas PSR valsts drošības ministra vietnieks pulkvedis Vēvers LK(b)P CK sekretāra palīgam Sokurenko, saņemts 27.03.1050.; krievu val.). Tā bija atbilde uz 1949. gada 26. augustā datētu iesniegumu.

²¹ LNA LVA, PA-101-13-128 (LK(b)P CK Sevišķais sektors Darbāļaužu iesniegumi un sūdzības un sarakste šajos jautājumos, 14. sējums, no burta „T” līdz „Ja”, 1950. gads), 141. lp. (Latvijas PSR VDM nodaļas priekšnieka vietnieks apakšpulkvedis Verbovskij, VDM „A” nodaļas vecākais operatīvais pilnvarotais Rozenšteins LK(b)P CK

Šie dokumenti pārsvarā ir rakstīti krievu valodā.

Komunistiskās morāles uzspiešana

Ir sarežģīti identificēt brīdi, kad *privātā dzīve* vai tā laika terminoloģijā 'tā sauktā privātā dzīve' izvirzījās priekšplānā kā joma, par kuru sava teikšana ir partijai. Š. Ficpatrika uzskata, ka noteikti savu lomu spēlēja laulību problēmas saistībā ar karalaika nošķirtību.²² 1948. gadā Maskavā izdotajā brošūrā par padomju cilvēka morālo stāju, kas bija paredzēta partijas propagandistu vajadzībām, tika atgādināts, ka "attiecības starp dzimumiem nav tikai personiska lieta", ka "tā sauktā privātā dzīve prasa saprast katra pienākumu pret ģimeni" un ka "mūsu sabiedrībā izlaidīga uzvedība izraisa vispārēju riebumu un nicinājumu".²³

Kāds VK(b)P biedrs 1951. gada iesniegumā PSRS Iekšlietu ministrijas Baltijas apgabala Kara apgādes apgabala pārvaldes partijas organizācijas birojam norādīja, ka astoņpadsmit ar pus gadu

"ģimenes dzīve noritēja bez kādiem nopietniem ģimenes incidentiem, kā tam arī jābūt veselīgā padomju ģimenē"²⁴,

kur, kā uzsvēra cits sūdzētājs, nedrīkst atļaut

"savu dzīvniecisko nesavaldību stādīt augstāk par cilvēcisko pienākumu un komunistisko morāli"²⁵.

Pretējais tika interpretēts kā neatbilstošs padomju ideoloģijai un nosodāms:

"Tajā laikā, kad mūsu partija izrāda pastāvīgas rūpes par padomju ģimenes nostiprināšanu, audzina padomju cilvēkus komunistiskās

sekretāra palīga p. i. Stūrim, atbildot uz 06.09.1950. vēstuli Nr. 2796; saņemts 22.09.1950.; krievu val.)

²² Fitzpatrick, Sheila (2005), 243.

²³ Fitzpatrick, Sheila (2005), 244.

²⁴ LNA LVA, PA-101-14-117, 111. – 112. lp. (VK(b)P biedrs no 1944. g. Korsaka Konstantina Petroviča 14.12.1951. iesniegums PSRS Iekšlietu ministrijas Baltijas apgabala Kara apgādes apgabala pārvaldes partijas organizācijas birojam; krievu val.)

²⁵ LNA LVA, PA-101-14-119 (LK(b)P CK Sevišķais sektors Darbājužu iesniegumi un sūdzības un sarakste šajos jautājumos, 6. sējums, no burta „S” līdz „Ja”, 1951. gads), 48. – 49. lp. (M. Sudmalis 05.05.1951. LK(b)P CK Sieviešu organizēšanas nodaļas vadītājam Ellai Ankupei; latviešu val.); šeit: 48. lp. o. p.

morāles garā un necieš sadzīves morāles pagrimumu sociālistiskajā sabiedrībā un pirmām kārtām partijas biedru rindās, – komunisti Šteinbergs, būdams partijas organizācijas sekretārs un LVU pasniedzējs, tā vietā, lai visstingrāk īstenotu dzīvē partijas prasības, pats tās rupji pārkāpj, pieļauj amorālu rīcību un tādējādi grauj padomju ģimeni. Tāpēc pilnīgi taisnīgi rodas jautājums: kā tāds komunisti var vadīt partijas organizāciju un audzināt padomju jaunatni komunistiskās morāles garā, ja viņš pats šajā ziņā ir tālu no morāla tīrīguma un morāli pagrimst. Lūdzam Centrālo komiteju fakti par Šteinberga V. A. sadzīves morāles pagrimšanu darīt zināmu LVU partijas organizācijai, lai tā izdarītu par viņu kā partijas organizācijas sekretāru atbilstošus secinājumus, par anti-partejisku rīcību saukt Šteinbergu pie bargas atbildības partijas priekšā un piespiest viņu cienīt un izpildīt partijas prasības par komunistisko morāli.”²⁶

Privātās dzīves politizēšanas praksi *komunistiskās morāles* kontekstā atklāj LPSR iekšlietu ministra (1944 – 1950) Augusta Eglīša gadījums. Tobrīd apmēram 54 gadus vecais ministrs, partijas biedrs no 1914. gada, precējies bija iesaistījies neregistrētās seksuālās attiecībās ar iekšlietu ministrijas ārsti. Šis gadījums arī parāda, kā sūdzība iedarbināja represīvo mehānismu, kura rezultātā izdevās panākt par ministra atcelšanu.

1949. gada 20. janvārī LK(b)P CK sekretārs Jānis Kalnbērziņš saņēma vēstuli, kas bija parakstīta ar formulējumu “iekšlietu ministrijas veco darbinieku grupa”. Sūdzības formulēšanā rakstītājs izmantoja ideoloģiskās ģeneralizācijas stratēģiju²⁷, ideologizējot ministra uzvedību, tādējādi par cietušo padarot visu sabiedrību, un, parakstot to grupas vārdā, paplašināja arī iesniedzēju skaitu:

“Mums, veciem iekšlietu ministrijas darbiniekiem, ir īpaši dārgs katra, pat ierindas čekista gods un labā slava. Mūsu nesamierināmībai ir jāpieaug, un tā pieaug attiecībā uz tiem amorālas uzvedības un

²⁶ LNA LVA, PA-101-14-117, 110. lp.

²⁷ Socioloģe Jeļena Boganova ir aprakstījusi četras stratēģijas – problēmas ģeneralizācijas stratēģiju, simboliskā kapitāla izmantošanas stratēģiju, patrimonālo (saukta arī par sociālistiskā paternālisma) stratēģiju un vainīgā atsmakošanas stratēģiju.. Sk.: Bogdanova, Elena (2002).). Gazetnye zhaloby kak strategii sashtitsy potrbitel'skikh interesov. Pozdnesovetskii period. *Teleskop*. 2002, no. 6, s. 44-48.; 46, 47.

noziedzīgiem gājieniem, kas nāk no čekista ar sirnu galvu, ar ģenerāļa uzpleciem un ministra pakāpi.

Cik acu ir vērsti mūsu padomju ministru, mūsu ģenerāļu virzienā! Padomju cilvēki skatās uz viņiem ar cerību un pašāvilību, mūsu ienaidnieki – ar ļaunumu un naidu.

Katrs viņu solis nepaliek nepamanīts, tas izraisa padomju cilvēkā pārliecību par mūsu uzvaru pār ienaidniekiem, par mūsu sasniegumiem komunisma celšanā, lepnuma sajūtu par mūsu tautu, par mūsu Dzimteni, par mūsu diženo Ļeņina-Staļina partiju.

Tāpēc ir pilnīgi saprotama tā rūgtā padomju cilvēka vilšanās un dusmas, kas rodas mums pret visu iepuvušo, netikumisko un noziedzīgo, kas dažkārt nāk no atsevišķiem patvaļīgiem un pagrimušiem vadītājiem, kuri neattaisno mūsu partijas uzticību, grauj tās autoritāti, pievīl mūsu padomju tautas cerības!”²⁸

“Iekšlietu ministrijas veco darbinieku grupa” šo vēstuli paralēli nosūtīja arī PSRS iekšlietu ministra biedram ģenerālpulkvedim Sergejam Kruglovam un VK(B)P CK sekretāram Georgijam Maļenkovam. Vēstulē ministrs pirms nosodītajiem notikumiem tika raksturots kā “labsirdīgs vecuks”, kurš vairāk interesējies par sporta laukumiem nekā par ministriju, izraisot vēstures autoros vilšanos, tomēr viņi bijuši “mierīgi par mūsu autoritāti un Iekšlietu ministrijas funkciju, jo faktiskā vadība atrodas b. Sieks rokās”. Bet tad nesen Iekšlietu ministrijā sāka strādāt minētā ārste. Sūdzības autori norādīja uz viņas sociāli nepareizo izcelsmi (“žandarma meita”) un nepareizo seksuālo uzvedību (“sieviete, kas tā vai citādi tirgo savu ķermeni”), un negatīvo ietekmi uz ministra tēlu (“kopā ierodas sarīkojumos, uz futbolu un pat Kaukāza šašliku pārdotavā”).²⁹

Pēc divām nedēļām līdzīga satura vēstule, kas bija parakstīta “Iekšlietu ministrijas poliklīnikas darbinieki”, bija adresēta VK(B)P Centrālajai Komitejai, avīzes *Pravda* redakcijai un LK(B)P CK,

²⁸ PA 101-12-121 (LK(b)P CK Sevišķā sektora nodaļa, strādājošo anonīmās sūdzības un iesniegumi, sarakste, 5. sējums no „A” līdz „la”, 1949. gads), 96. - 97. lp. (Iekšlietu ministrijas veco darbinieku grupa 20.01.1949. LK(b)P CK sekretāram Kalnbērziņam; krievu val.); šeit: 96. lp.

²⁹ PA 101-12-121 (LK(b)P CK Sevišķā sektora nodaļa, strādājošo anonīmās sūdzības un iesniegumi, sarakste, 5. sējums no „A” līdz „la”, 1949. gads), 96. - 97. lp. (Iekšlietu ministrijas veco darbinieku grupa 20.01.1949. LK(b)P CK sekretāram Kalnbērziņam; krievu val.); šeit: 96. lp.

informējot par ministra favorīti. Savu viedokli tā izteicēji bija formulējuši, norādot uz rīcību, kādu sagaida no varas pārstāvjiem:

“Tas viss no malas izskatās tik pretīgi, ka kļūst sāpīgi un sāp sirds par mūsu vadītājiem. Kad tiks pārtraukta šī nekrietnība? Kad iegrozos un noliks savā vietā izvirtušo favorīti? Un kad, visbeidzot, sauks pie kārtības iedomīgo augstmani, kurš savā aklumā splauj uz savu ģimeni, aizmirsis par to, ka viņam ir sieva, aizmirsis par to, ka ir partijas loceklis un tāda autoritatīva padomju varas orgāna vadītājs?”³⁰

Šajās vēstulēs tika lietota emocionāli krāšņa leksika, apgalvojot, ka ministrs “sāka viņai pakļauties visā”,³¹ atlaižot tai netīkamos ministrijas darbiniekus, sagādājot dažādus materiālus labumus par ministrijas līdzekļiem un tamlīdzīgi.

Vēstījums bija saņemts – LK(b)P CK birojs izteica A. Eglītim brīdinājumu, bet jau LK(b)P CK biroja lēmums 1950. gada 25. augustā par amorālu uzvedību sadzīvē, sevis kā komunistu kompromitēšanu Eglītim izteikt stingro rājienu ar ierakstu uzskaites grāmatiņā un par to informēt PSRS iekšlietu ministru. Jo Eglītis nebija izdarījis nepieciešamos secinājumus un “turpina uzturēt sakarus”, kas 11. augustā izraisīja publisku skandālu starp viņa sievu un “pilsoni Redčuk” apgabala kara hospitālī, kur viņš ārstējās.³² Visbeidzot, 1950. gada beigās tika atbrīvots no ministra amata (“intīms sakars ar citu sievieti” kā nepartejiska izturēšanās pret ģimeni) un aizgāja no ģimenes.³³

Tomēr “Iekšlietu ministrijas partijas organizācijas ierindas biedri” 1951. gada 16. februārī uzrakstīja kārtējo vēstuli VK(b)P CK sekretāram Georgijam Maļenkovam, PSKP CK Partijas kontroles

³⁰ PA 101-12-121 (LK(b)P CK Sevišķā sektora nodaļa, strādājošo anonīmās sūdzības un iesniegumi, sarakste, 5. sējums no „A” līdz „la”, 1949. gads), 106. lp. (LPSR Iekšlietu ministrijas (turpmāk IeM) poliklīnikas darbinieki, registrēta 12.02.1949. VK(B)P CK, Avīzes „Pravda” redakcijai, LK(B)P CK; krievu val.)

³¹ LNA LVA, PA-101-14-115 (LK(b)P CK Sevišķais sektors Darbaļaužu iesniegumi un sūdzības un sarakste šajos jautājumos, 2. sējums, no burtā „M” līdz „Ju”, 1951. gads), 25. – 31. lp. (LPSR IeM darbinieks, VK(b)P biedrs no 1918. gada majors Rozenbergs 29.12.1950. LK(b)P CK; krievu val.); šeit: 27. lp.

³² PA 101-13-33.a (LKP CK biroja un sekretariāta protokoli, 1950), 18. lp. (LKP CK 25.08.1950. lēmums „Par b. A. P. Eglīša nepartejisko uzvedību”; krievu val.)

³³ LNA LVA, PA-101-14-115, 192. lp. (LPSR IeM partijas komitejas sekretārs Podosjonovs (Podosenov) 16.02.1951. LK(b)P CK Administratīvās nodaļas priekšniekam Dubovičam; krievu val.)

komisijas priekšsēdētāja vietniekam Matvejam Škirjatovam Maskavā, LK(b)P CK sekretāram Jānim Kalnbērziņam, lai panāktu A. Eglīša atstādināšanu no LK(b)P CK locekļa un biroja locekļa amatiem, izslēgtu no partijas. Pirms pāris dienām bijušā ministra dzīvesbiedre jau otrreiz nesekmīgi bija mēģinājusi izdarīt pašnāvību (1950. gada oktobrī centās noindēties).

“Tagad Eglīša sieva, ko šis briesmonis novedis līdz izmisumam, pārgrieza sev vēnas un guļ slimnīcā smagā stāvoklī. Bet Eglītim lai kas! Viņš staigā kā līgavainis, kā kāds “pārbriedis skaistulis” balzaka vecumā – nokrāsojis sev matus zeltītu salmu krāsā un atklāti dzīvo ar savu mīļāko, uzspļaujot visādiem partijas un padomju likumiem... Par to zina visa Rīga, visa mūsu republika, bet to nepamana tikai partijas organizācija. IeM partijas komiteja baidās ķerties klāt tādām lielām priekšniekam, bet augstākstāvošie partijas orgāni pieklājīgi atbrīvoja viņu no ieņemamā amata (ko viņš arī pats gribēja), tēvišķi viņu norāja (“esi labs zēns, nedari tā vairāk”) un ar to viss beidzās. Un cilvēks, kurš ir līdz kaula smadzenēm degradējies, kurš samīdījis dubļos gan savu partijisko sirdsapziņu, gan partijisko godu, kurš sen zaudējis tiesības saukt sevi par komunistu, – kā nekas nebūtu bijis, turpina rādīt visnegatīvāko piemēru republikas partijas organizācijai, partijas ierindas biedriem, izraisot pilnīgu neizpratni komunistos – kā tāds cilvēks var vēl nēsāt savā kabatā partijas biedra karti, partijas CK biedra karti, piedalīties CK biroja sēdēs, tiesāt citus, kad pašam jau sen bija jābūt apspriestam un notiesātam partijas kārtībā? Jāautā, ja tāda uzvedība ir CK locekļa, CK biroja locekļa cienīga, ko tad saukt par morāles pagrimumu sadzīvē?”³⁴

Pagaidām nav izdevies iegūt datus, vai A. Eglītis tika izslēgts no partijas. Tomēr viņa gadījums liecina, ka sūdzības autori varēja sasniegt mērķi pat augstākajos valsts pārvaldes līmeņos, ja izvēlējās pareizu sūdzības stratēģiju un ja “apsūdzētais” savu rīcību nenožēloja un nepildīja attiecīgās partijas struktūras lēmumu.

³⁴ LNA LVA, PA-101-14-115, 191. lp. (Anonīma vēstule, paraksts „IeM partijas organizācijas ierindas biedri”, adresēta VK(b)P CK Maļenkovam, Škirjatovam Maskavā, LK(b)P CK Kalnbērziņam Rīgā, saņemta LK(b)P CK 16.02.1951.; krievu val.)

Publiskā apspriešana

‘Nepareiza’ seksuālā uzvedība tika izmantota savstarpējo rēķinu kārtošanā, un ziņošana par to bija efektīva citu diskreditēšanas metode, ko viens pret otru izmantoja arī paši represīvo struktūru darbinieki. Savukārt paša atzīšanās ‘pārkāpumā’ preventīvi novērsa iespējamu apsūdzību. Par rupju komunistiskās morāles pārkāpumu tika uzskatītas neregistrētas attiecības (arī laulības pārkāpšana). Neregistrēta kopdzīve (sozhitel’stvo) ar sievietēm minēta pat izziņā par Latvijas PSR Valsts drošības ministrijas trūkumiem darbā ar kadriem.³⁵ Iesniegumu autori norādīja uz laulības pārkāpšanu,³⁶ precēta partijas biedra uzmākšanos sievietēm.³⁷ Valsts drošības orgānu darbinieki pat “piespēlēja” sievieti, lai iegūtu kompromitējošu faktu. Ņemot vērā to, ka LPSR VDM karaspēka kara prokurors justīcijas pulkvedis Česnokovs bija pamanīts gadījuma sakaros ar sievietēm, VDM karaspēka Lietuvas pierobežas apgabala kara prokurors justīcijas pulkvedis S. Grimovičs, no Viļņas ieradies Rīgā, katrā tādā vizītē centās no komunistiem noskaidrot Česnokova uzvedību.³⁸ Nekādu signālu

³⁵ LNA LVA, PA-101-15-90 (LNA LVA, PA-101-15-90 (LK(b)P CK Sevišķais sektors Sarakste par leM, VDM, tiesas un prokuratūras, valsts kontroles un ārlietu iestāžu darbu, 4. sējums, 08.01.1952.-24.10.1952.), 8. – 12. lp. (LK(b)P CK Administratīvās nodaļas vadītāja Drozdova, LK(b)P CK Administratīvās nodaļas instruktora Vasiljeva 25.09.1952. izziņa par Latvijas PSR Valsts drošības ministrijas trūkumiem darbā ar kadriem, adresēta LK(b)P CK sekretāram Jeršovam V. N.; krievu val.); šeit: 11. lp.

³⁶ LNA LVA, PA-101-13-121 (LK(b)P CK Sevišķais sektors Darbaļaužu iesniegumi un sūdzības un sarakste šajos jautājumos, 7. sējums, no burta „D” līdz „I”, 1950. gads), 76. lp. (LK(b)P CK Partijas, arodbiedrību un komjaunatnes orgānu nodaļas instruktors Zīring 16.06.1950. LK(b)P CK sekretāram Titovam F. J.; krievu val.); LNA LVA, PA-101-14-115 (LK(b)P CK Sevišķais sektors Darbaļaužu iesniegumi un sūdzības un sarakste šajos jautājumos, 2. sējums, no burta „M” līdz „Ju”, 1951. gads), 16. – 22. lp. (Kadru nodaļas un Sanitārās nodaļas (kr) [Anonīma vēstule – paraksts „Sanitārās nodaļas darbinieku grupa”, Rīgā, [bez datuma].07.1951. VK(b)P CK Škirjatovam, Maskavā, saņemts 14.07.1951.; krievu val.); šeit: 17., 19., 20. lp.

³⁷ LNA LVA, PA-101-14-119 (LK(b)P CK Sevišķais sektors Darbaļaužu iesniegumi un sūdzības un sarakste šajos jautājumos, 6. sējums, no burta „S” līdz „Ja”, 1951. gads), 75. – 77. lp. (Izziņa par VK(b)P biedra Suhareva P. S. sūdzību; nedatēta, visticamāk nosūtīta kopā ar LK(b)P CK sekretāra 04.04.1952. vēstuli VK(b)P CK sekretariātā Maļenkovam G. M.: Turpat, 78. – 79. lp.; krievu val.); šeit: 75. lp.

³⁸ LNA LVA, PA-101-15-122 (LK(b)P CK Sevišķais sektors Darbaļaužu iesniegumi un sūdzības un sarakste šajos jautājumos, 8. sējums, no burta „K” līdz „L”, 1952. gads), 92. – 94. lp. (VK(b)P biedra, VDM karaspēka Lietuvas pierobežas apgabala kara

nav bijis. Tomēr izrādījās, ka VDM darbinieki piespēlēja Česnokovam nezināmu sievieti, ar kuru viņš apmeties vienā viesnīcā, bet ne numurā. Tādas sievietes varēja tikt kvalificētas par “politiski neuzticamām”³⁹, cits gadījums – “būdam milicijas orgānu darbinieks, stājies laulībā ar personu bez pilsonības”⁴⁰. Partijas pārbaude konstatēja, ka Valsts drošības ministra vietnieks Viktors Kozins iesaistīja žūpošanā padotos, piedalījās skandālā sabiedriskā vietā un “uzturēja attiecības ar politiski apšaubāmām sievietēm”, par ko LK(b)P CK birojs 1951. gada 26. oktobra sēdē nolēma atbrīvot Kozinu no ministra vietnieka amata.⁴¹ Pārsvārā vainīgā atmaskošā nodrošināja tādi fakti kā paškritikas trūkums, kritikas apslāpēšana, kamēr pārmetumi par nepareizu seksuālu uzvedību tika izmantoti kā beidzamais arguments, kam vajadzēja norādīt uz īpašu indivīda amorālumu.⁴²

Par seksualitātes izmantošanas efektivitāti argumentācijā var liecināt fakts, ka VKD pie LPSR MP pārstāvis, lai LPSR Kriminālkodeksa 1960. gada projektā iekļautu normu, kas ļautu novērst reliģisko organizāciju darbības aktivizēšanos, motivēja arī ar apgalvojumu, ka to darbība ir saistīta ar “dzimumizlaidību” un “bērnu pavešanu izvirtībā”.

prokurora justīcijas pulkveža Grimoviča Semjona Semjonoviča 06.01.1953. paskaidrojums LK(b)P CK Uljanovam; krievu val.); šeit: 93. lp.

³⁹ LNA LVA, PA-101-15-121 (LK(b)P CK Sevišķais sektors Darbaļaužu iesniegumi un sūdzības un sarakste šajos jautājumos, 7. sējums, no burta „V” līdz „I”, 1952. gads), 36. – 38. lp. (Latvijas PSR VDM Kadru daļas Īpašās inspekcijas vecākā leitnanta Petuhova 25.03.1952. izziņa par izmeklēšanas materiāliem par bijušo Latvijas PSR valsts drošības ministra vietnieku pulkvedi Kozinu un VDM 7. nodaļas priekšnieku apakšpulkvedi Mostovoju; krievu val.); šeit: 38. lp.

⁴⁰ LNA LVA, PA-101-13-124 (LK(b)P CK Sevišķais sektors Darbaļaužu iesniegumi un sūdzības un sarakste šajos jautājumos, 10. sējums no burta „L” līdz „M”, 1950. gads), 69. lp. (Latvijas PSR VDM Rīgas pilsētas Milicijas pārvaldes priekšnieks pulkvedis Krastiņš 08.04.1950. LK(b)P CK sekretāra palīgam Sokurenko F. F., atbildot uz 23.03.1950. vēstuli N. 1675; krievu val.)

⁴¹ LNA LVA, PA-101-15-121 (LK(b)P CK Sevišķais sektors Darbaļaužu iesniegumi un sūdzības un sarakste šajos jautājumos, 7. sējums, no burta „V” līdz „I”, 1952. gads), 41. – 42. lp. (LPSR VDM partijas komitejas sekretārs pulkvedis Kanteris 12.04.1952. LK(b)P CK Administratīvās nodaļas vadītājam Drozdovam, atbildot uz 29.01.1952. vēstuli; krievu val.); šeit: 41. lp.

⁴² Sk. arī: LNA LVA, PA-101-15-121, 138. – 140. lp. (04.02.1952. izziņa Jegorova Nikolaja Konstantinoviča personas lietā, parakstījuši LPSR VDM Kadru daļas priekšnieka vietnieks Bunga, VDM J [Я]. nodaļas priekšnieka vietnieks Eidins; krievu val.); šeit: 139. lp.

“Veselovs no VDK” apgalvoja, ka “citādi mēs nekad nevarēsim pierādīt, ka viņi sapulcējušies tieši tāpēc, lai kropļotu bērnus vai viņus pavestu izvirtībā”.⁴³ Juridiskās komisijas pie LPSR MP priekšsēdētājs Jānis Fridriksons uzsvēra, ka šo jautājumu ir pārrunājis ar VDK darbiniekiem un ka jāņem vērā, ka “mūsu republikā nav iznīdēta jaunu reliģisko sektu veidošana, reliģisko rituālu, reliģiskā kulta īstenošana”, bet to “darbība ir saistīta ar miesas bojāšanu, kaitējuma radīšanu pilsoņu veselībai vai ar dzimumizlaidību”.⁴⁴

Tika gaidīts, ka dažādu ģimenes un dzimumu savstarpējo attiecību nesaskaņu gadījumos partijas biedri meklēs palīdzību vai ziņos par citiem savā partijas pirmorganizācijā. LPSR AT ieteica par visiem vieglprātīgas attieksmes pret ģimeni gadījumiem ziņot laulātā darba vietā.⁴⁵ Apspriežot kādu no tādiem gadījumiem, 1952. gada 7. janvārī Iekšlietu ministrijas Milicijas pārvaldes pirmorganizācijas biroja sēdē kāds no vadītājiem pārmetoši jautāja partijas biedram, par kura uzvedību bija saņemta sūdzība,

“kāpēc Jūs neizstāstījāt par savām ģimenes nesaskaņām partijas biroja sekretāram vai politiskajā nodaļā?”.⁴⁶

Partijas biedram parasti lika paskaidrot uzvedību, nokārtot ģimenes attiecības, piemēram, samierināties un atgriezties ģimenē vai izšķirt pamesto laulību un tad noslēgt jaunu. Nepakļaušanās tika nosodīta aizrādījuma, vienkārša vai stingrā rājiena ar ierakstu partijas biedra uzskaites kartītē līdz pat izslēgšanai no partijas. Procedūra paredzēja arī pašnožēlu (“deva vārdu pārtraukt jebkādas attiecības”⁴⁷) apmēram šādā veidā:

⁴³ LNA LVA, 938-6-64 (Sēdes stenogramma Latvijas PSR Kriminālkodeksa projekta apspriešanā, 14.10.1960), 1. – 72. lp. (; šeit: 16. lp.

⁴⁴ LNA LVA, 938-6-64, 9. lp.

⁴⁵ LNA LVA, PA-101-14-83, (LK(b)P CK Sevišķais sektors Sarakste par LPSR Augstākās tiesas darba jautājumiem, 15.01.1951.-13.02.1951.), 30. – 45. lp. (Latvijas PSR Augstākās Tiesas priekšsēdētāja vietnieka A. Grīnberga 07.02.1951. ziņojums par tiesu prakses laulības šķiršanas lietās apkopošanas rezultātiem; krievu val.); šeit: 44. lp.

⁴⁶ LVA 7265-1-6 (IeM Milicijas pārvaldes pirmorganizācijas biroja, partijas sapulču sēžu protokoli un darba plāni, 1952), 5.lp.

⁴⁷ LKP Varakļānu rajona komitejas sekretārs Bogdanovs LK(b)P CK Partijas, arodbiedrību un komjaunatnes orgānu nodaļas instruktora un pirmā un otrā sekretārs klātbūtnē. Sk.: LNA LVA, PA-101-13-125 (LK(b)P CK Sevišķais sektors Darbaļaužu iesniegumi un sūdzības un sarakste šajos jautājumos, 11. sējums no

“Es nenoliedzu savu amorālo rīcību, par kuru mani izskatīja, bet es uzstāju uz to, lai izmeklētu jautājumu attiecībā par manām attiecībām. Ja šis fakts apstiprināsies, es pelnu stingru partijas sodu.”⁴⁸

Vai arī:

“Ļoti labi saprotu, ka, iestājoties tuvās attiecībās ar Funtikovu un uzturot šo sakaru vairāku gadu garumā, es kā komunistis pieļāvu nopietnu nepartijisku pārkāpumu. Skaidroju savu pārkāpumu tikai ar to, ka biju ar Funtikovu aizrāvēs un to visu nenovērtēju. Jāatzīmē, ka es ne reizi vien mēģināju pārtraukt sakaru, devu solījumus šajā jautājumā, bet, neskatoties uz to, nespēju pārtraukt savas ārkārtējās dziņas dēļ pret Funtikovu. Vienkārši sakot, es viņu mīlēju. Jāpaziņo, ka arī Funtikova visu laiku bija par mūsu sakara uzturēšanu, kaut gan savos iesniegumos rakstīja par to, ka ir gatava pārtraukt ar mani visu, bet ka tam it kā es traucēju.”⁴⁹

Par līmeni, kādā varēja notikt ‘amorālās’ uzvedības iztirzāšana liecina justīcijas pulkveža S. Kamlova gadījums. Viņš tika atcelts no LPSR VDM karaspēka kara prokurora vietnieka amata par morālo nenoturību sadzīvē, kas tika paskaidrots kā sakars ar sievieti.⁵⁰ Tas notika jau otru reizi, jo amatā LPSR viņš nonāca, kad par to pašu sakaru tika atcelts no Krimas kara prokurora amata. Šī fakta dēļ Maskavā netika ņemts vērā ieteikums iecelt viņu par LPSR apgabala kara prokuroru.

burta „N” līdz „P”, 1950. gads), 82. - 83. lp. (LK(b)P CK Partijas, arodbiedrību un komjaunatnes orgānu nodaļas instruktors Grāvels partijas kolēģijas sekretāram Plēsumam, bez datējuma; krievu val.); šeit: 83. lp.

⁴⁸ LNA LVA, PA-101-13-127 (LK(b)P CK Sevišķais sektors Darbāļaužu iesniegumi un sūdzības un sarakste šajos jautājumos, 13. sējums, burts „S”, 1950. gads), 145. – 147. lp. (VK(b)P biedra kandidāta, VDM Apsardzes pārvaldes Limbažu rajona nodaļas darbinieka Streljajeva Jevdokima Aleksejeviča 27.12.1949. iesniegums LK(b)P Limbažu rajona komitejas sekretāram Čursinam; krievu val.); šeit: 147. lp.

⁴⁹ LNA LVA, PA-101-15-124 (LK(b)P CK Sevišķais sektors Darbāļaužu iesniegumi un sūdzības un sarakste šajos jautājumos, 10. sējums, no burta „N” līdz „S”, 1952. gads), 148. – 152. lp. (Daugavpils cietuma saimniecības daļas priekšnieka kapteiņa Strada Pētera Jurjeviča 02.08.1952. paziņojums LK(b)P CK, LPSR Iekšlietu ministram Siekam; krievu val.); šeit: 149. lp.

⁵⁰ LNA LVA, PA-101-15-122 (LK(b)P CK Sevišķais sektors Darbāļaužu iesniegumi un sūdzības un sarakste šajos jautājumos, 8. sējums, no burta „K” līdz „L”, 1952. gads), 92. – 94. lp. (VK(b)P biedra, VDM karaspēka Lietuvas pierobežas apgabala kara prokurora justīcijas pulkveža Grimoviča Semjona Semjonoviča 06.01.1953. paskaidrojums LK(b)P CK Uljanovam; krievu val.); šeit: 92. lp.

1952. gada 23. jūnijā, kad Rīgā uzturējās VDM karaspēka Lietuvas pierobežas apgabala kara prokurors, justīcijas pulkvedis S. Grimovičs, viņam zvanīja LPSR kara prokurors Česnokovs un ziņoja, ka “pirms dažām minūtēm viņam zvanīja advokātes Marijas Aleksejevičas Sparinskas meita un lūdza viņu pieņemt justīcijas pulkveža Kamlova necienīgās uzvedības jautājumā, jo tas iejaucies viņas vecāku privātajā dzīvē”⁵¹. Viņa ar asarām acīs lūdza palīdzēt nokārtot vecāku ģimenes attiecības. Justīcijas pulkvedis S. Grimovičs detalizēti Padomju armijas Galvenā Kara prokurora vietniekam V. S. Žabinam Maskavā izklāstīja advokātes un pulkveža neregistrēto attiecību stāstu, ko viņam pavēstīja advokātes draudzene. Grimovičs izsaucis uz sarunu Kamlovu, kurš sarunas beigās deva vārdu, ka pārtrauks sakaru. Grimovičs lūdza Žabinu atrisināt jautājumu par iespēju turpmāk atstāt Kamlovu Rīgā, ņemot vērā, ka sakars ar advokāti var atkal rasties, pat pulkvedim to negribot, jo advokāte “ir spēcīgi ar viņu aizrāvusies”⁵².

Par šo gadījumu tika informēti Padomju armijas galvenā kara prokurora vietnieks Maskavā un VK(b)P CK⁵³. Kamlovs bija pārliecināts, ka, ja šis sakars kļūs zināms vadībai, “tad viņu “politiski nošaus”, “izsūtīs” utt.”⁵⁴. Arī advokāte tika izsaukta uz sarunu ar kādu augsti stāvošu partijas darbinieku, kurš ieteica pārtraukt sakaru. “Viņa apsoliņa to izdarīt un noregulēt savas ģimenes attiecības. Pirms kāda laika, viņu atkal ievēlēja par advokātu kolēģijas partijas organizācijas sekretāri, [viņa apgalvoja], ka viņa šajā partijas sapulcē mēģināja pavēstīt komunistiem par savu morālo kritienu, bet pēdējā minūtē “pietrūka spēka un izlēmības”.”⁵⁵ LK(b)P CK rakstīja PSK(b)P CK, ka pulkveža atstāšana darbā Rīgā novestu pie vēl lielākiem sarežģījumiem

⁵¹ LNA LVA, PA-101-15-122, 104. – 107. lp. (VDM karaspēka Lietuvas pierobežas apgabala kara prokurors justīcijas pulkvedis S. Grimovičs Viļņā, 27.06.1952. Padomju armijas galvenā kara prokurora vietniekam justīcijas pulkvedim Žabinam V. S. Maskavā; krievu val.); šeit: 104. lp.

⁵² LNA LVA, PA-101-15-122, 107. lp.

⁵³ LNA LVA, PA-101-15-122, 108. – 110. lp. (VDM karaspēka Lietuvas pierobežas apgabala kara prokurors justīcijas pulkvedis S. Grimovičs 14.07.1952. Padomju armijas galvenā kara prokurora vietniekam justīcijas pulkvedim Žabinam V. S. Maskavā; krievu val.)

⁵⁴ LNA LVA, PA-101-15-122, 110. lp.

⁵⁵ LNA LVA, PA-101-15-122, 110. lp.

advokātes ģimenē un vēl vairāk kompromitētu pašu pulkvedi.⁵⁶ Par nopietnu kļūdu tika atzīts fakts, ka viņa uzvedība netika apspriesta partijas kārtībā, kas veicinātu, ka Kamlovs pats apzinās savu nepartijisko uzvedību.

Ideoloģiski “nepareizi” dzīvesbiedri

Galvenās denunciācijās izteiktās apsūdzības bija politiska nelojalitāte, šķiriskā izcelsme, varas ļaunprātīga izmantošana un netikumība.⁵⁷ Sūdzību rakstītāji šķirisko izcelsmi bieži saistīja ar politisko nelojalitāti, uzsverot, ka *komunistiskā morāle* nav savienojama ar tādiem faktiem kā “pamētis ģimeni, dzīvo ar sev padotu darbinieci”, “nesaņēmis laulības šķiršanu ar iepriekšējo sievu, dzīvo ar šķiriski svešu sievieti”, “dzīvo ar Ulmaņa policijas virsnieka bijušo sievu”⁵⁸, kas vērtējama kā naida politikas izpausme, nodrošinot režīma uzraugošo funkciju (negūstot sev kādu labumu).

Par “komunistiskās morāles” ignorēšanu tika sodīti arī partijas biedri, kuru dzīvesbiedriem komunistiskās partijas interpretācijā bija politiski apšaubāma pagātne, jo tika uzskatīts, ka tādējādi politiski neuzticams kļūst arī otrs dzīvesbiedrs. Ziņojums, ka Valdības apsardzes resora milicijas atsevišķā divizona jaunākā leitnanta Alfrēda Kalviņa sieva (izrādījās neprecējušies) nacistu okupācijas laikā strādāja SS karaspēka štābā, no tā secinot, ka viņš ir politiski neuzticams.⁵⁹ Valsts drošības orgānu darbinieki A. Kalviņam ierosināja “pārtraukt sakaru ar

⁵⁶ LNA LVA, PA-101-15-122, 122. – 123. lp. (LK(b)P CK Administratīvās nodaļas vadītāja Drozdova 09.01.1953. vēstule Padomju Savienības Komunistiskās partijas CK Administratīvās nodaļas vadītājam Jegorovam N. V.; krievu val.); šeit: 122. lp.

⁵⁷ Fitzpatrick, Sheila (2005), 209.

⁵⁸ LNA LVA, PA-101-15-119 (LK(b)P CK Sevišķais sektors Darbaļaužu iesniegumi un sūdzības un sarakste šajos jautājumos, 5. sējums, Anonīmās sūdzības, no burta „T” līdz „E”, 1952. gads), 106. – 108. lp. (LKP Liepājas komitejas nodaļas vadītājs Krūmiņš LKP Liepājas komitejas sekretāram Desmitniekam I. I. 04.02.1953. izziņa par sūdzības par LKP Ventspils rajona komitejas otro sekretāru Škrabo Viktoru Ivanoviču; krievu val.), šeit: 108. lp.

⁵⁹ LNA LVA, PA-101-13-123 (LK(b)P CK Sevišķais sektors Darbaļaužu iesniegumi un sūdzības un sarakste šajos jautājumos, 9. sējums, burts „K”, 1950. gads), 121. lp. (Resora milicijas divizona nodaļas vada komandiera jaunākā leitnanta Kovaļkova J. K. 23.01.1950. iesniegums LK(b)P CK sekretāram Titovam F. J.; krievu val.)

Stepanovu”, ko viņš arī izdarīja (“no viņas dzīvokļa izrakstījās un aizbrauca dzīvot pie sava brāļa”).⁶⁰

LPSR Valsts drošības ministrija 1953. gada 6. janvārī nosūtīja izziņu par disciplīnas stāvokļa pārbaudes rezultātiem LPSR VDM Liepājas apgabala pārvaldē LK(b)P CK Administratīvās nodaļas vadītājam⁶¹, norādot uz to, ka “darbinieka veselīga un spēcīga “aizmugure” arī ietekmē viņa uzvedību un disciplīnu”. Savukārt “piemēram, biedrs Kaktiņš apprecēja meiteni, ar kuru viņš drīz bija spiests šķirt laulību, jo bija nopietni kompromitējoši dati par viņa sievas tuviem radiniekiem.”⁶² Arī kāds cits bija gatavs šķirties no sievas (“no sievas šķiršos, jo bērnu neesamības dēļ dzīve ar viņu man ir bezjēdzīga, neskatoties uz to, ka viņa arī tika pakļauta represijām kā milicijas darbinieka sieva”⁶³), lai tiktu atjaunots VDM Apsardzes nodaļas Latvijas dzelzceļa Rēzeknes stacijas izmeklēšanas (*sysknaia*) grupas operatīvā pilnvarotā palīga amatā, no kura atlaists, kā pats domāja, sievas radnieku (trīs brāļi bija iesaukti nacistu armijā) un paša māsas sodāmības dēļ.⁶⁴ LK(b)P CK viņa iesniegumu nosūtīja LPSR valsts drošības ministram A. Novikam,⁶⁵ kurš informēja, ka pilnvarotā palīgs

⁶⁰ LNA LVA, PA-101-13-123, 123. lp. (LPSR valsts drošības ministra vietnieka pulkveža Vēvera, LPSR VDM Apsardzes nodaļas priekšnieka majora Safonova 25.02.1950. parakstīta atbilde LK(b)P CK Administratīvās nodaļas vadītājam Kacenam; krievu val.)

⁶¹ LNA LVA, PA-101-16-100 (LK(b)P CK Sevišķais sektors Sarakste par VDK iestāžu darbu, 05.01.-25.12.1953.), 9. lp. (LPSR valsts drošības ministra vietnieka kadru jautājumos V. Allaberta 06.01.1953. pavadvēstule LK(b)P CK Administratīvās nodaļas vadītājam Drozdovam A. T. ar piezīmi „Tikai personīgi, kancelejā neatvērt. Pilnīgi slepeni”; krievu val.)

⁶² LNA LVA, PA-101-16-100, 10. – 23. lp. (valsts drošības apakšpulkveža Bungas, valsts drošības apakšpulkveža Lazarčika, valsts drošības jaunākā leitnanta Borcova 29.12.1952. parakstīta izziņa par disciplīnas stāvokli VDM Liepājas apgabala pārvaldē; krievu val.); šeit: 18. lp.

⁶³ LNA LVA, PA-101-13-118(LK(b)P CK Sevišķais sektors Darbaļaužu iesniegumi un sūdzības un sarakste šajos jautājumos, 4. sējums no burta „A”, 1950. gads; krievu val.), 67. – 73. lp. (VK(b)P biedra Anisimenoka Konstantīna Jegoroviča, dzīv. Rēzeknē, Amotnieku ielā 7, iesniegums LK(b)P CK sekretāram Kalnbērziņam, saņemts 05.09.1950.); šeit: 73. lp.

⁶⁴ LNA LVA, PA-101-13-118, 70. lp.

⁶⁵ LNA LVA, PA-101-13-118, 74. lp. (LK(b)P CK, Nr. 5639, 05.09.1950. LPSR valsts drošības ministram Novikam. Saskaņā ar LK(b)P CK sekretāra Kalnbērziņa rīkojumu Jums tiek nosūtīta izskatīšanai *Anisimenoka K. J.* vēstule jautājumā [nav norādīts – I. L.]. Rezultātus lūdzam paziņot LK(b)P CK, atpakaļ nododot iesniegumu, kā arī

atlaists tāpēc, ka nav iespējas viņu tālāk izmantot darbā Valsts drošības ministrijā, jo ir kompromitējoši materiāli par viņa brāli un māsu, kā arī par sievas trijiem brāļiem,⁶⁶ bet norādīja, lai palīdzēt iekārtot viņu citā darbā citā resorā.⁶⁷

Valsts pārvaldes amatpersonu biogrāfijas pārbaudīja valsts drošības orgāni, meklējot kompromitējošas ziņas. Par atrasto tika ziņots priekšniecībai attiecīgajā darba vietā. Tādā veidā pirms termiņa no Latvijas PSR Augstākās Tiesas locekļa amata tieslietu ministre Emīlija Veinberga atsauc Frici Friceviču Gaišpuiti, jo saskaņā ar LK(b)P CK viņa personas lietā esošo izziņu

“viņa sieva, bijusī Pavlova M. J., ir māsa teroristam Pavlovam Vasīlijam Jefimovičam, Kronštates dumpja dalībniekam un Deņikina armijas 2. Markova pulka bijušajam komandierim, kurš emigrējis uz Franciju.”⁶⁸

F. Gaišpuitis ne tikai nebija partijas sapulcē nožēlojis šo faktu, bet

“aizpildot kadru uzskaites personiskās veidlapas un savas autobiogrāfijas, neko neziņo par savu sievu”.⁶⁹

Savukārt LKP Ventspils rajona komitejas otro sekretāru Škrabo Viktoru Ivanoviču atlaida no darba par to, ka “nesaņēmis laulības šķiršanu ar iepriekšējo sievu, dzīvo ar šķiriski svešu sievieti”, ka viņam ir “tuvas attiecības ar sievietēm, kas neviēš politisku uzticamību”.⁷⁰

informēt iesniedzēju. LK(b)P CK sekretāra palīgs [paraksts nesalasāms – I. L.];
veidlapa, krievu val.; slīpraksta izcēlums mans – oriģinālā ierakstīts ar roku.)

⁶⁶ LNA LVA, PA-101-13-118, 75. lp. (Latvijas PSR valsts drošības ministrs A. Noviks LK(b)P CK sekretāram Kalnbērziņam, saņemts LK(b)P CK 14.09.1950., pielikumā arī iesniegums uz 7 lapām; krievu val.)

⁶⁷ LNA LVA, PA-101-13-118, 76. lp. (LK(b)P CK Sevišķā sektora vadītājs N. Kurbatovs 20.09.1950. LK(b)P Rēzeknes rajona komitejas sekretāram Avdjukevičam; krievu val.)

⁶⁸ LNA LVA, PA-101-16-104 (LK(b)P CK Sevišķais sektors Sarakste par LPSR Tieslietu ministrijas, tautas tiesu un IeM darba jautājumiem, 02.01. - 06.04.1953.), 86. lp. (LPSR tieslietu ministre Veinberga 29.01.1953. LK(b)P CK sekretāram Jeršovam V. N. Par Latvijas PSR Augstākās Tiesas locekļa Frici Friceviča Gaišpuiša pirmtermiņa atsaukšanu; krievu val.)

⁶⁹ LNA LVA, PA-101-16-104, 86. lp.

⁷⁰ LNA LVA, PA-101-15-119 (LK(b)P CK Sevišķais sektors Darbajaužu iesniegumi un sūdzības un sarakste šajos jautājumos, 5. sējums, Anonīmās sūdzības, no burtā „T” līdz „E”, 1952. gads), 106. – 108. lp. (LKP Liepājas komitejas nodaļas vadītājs Krūmiņš LKP Liepājas komitejas sekretāram Desmitniekam I. I. 04.02.1953. izziņa par sūdzības

Turklāt viņa kolēģi izteica arī šaubas par paša V. Škrabo izcelsmi, jo viņa māte pārvaldījusi vairākas “svešvalodas (angļu, franču, vācu, ebreju)”.⁷¹ LKP Liepājas apgabala komitejas sekretārs norādīja, ka uzskata par neiespējamu turpmāk izmantot Škrabo partijas darbā, tomēr lēmuma pamatmotivācija varēja būt antisemitiska.⁷²

Īpaši spilgti uz šķiriskās piederības pamata īstenotā naida politika saskatāma gadījumā, kad partijas biedram pirmorganizācija pieprasīja šķirties no sievas. Cesvaines rajona Lauksaimniecības arteļa *Lielais oktobris* valdes priekšsēdētājs Aleksandrs Petrovičs Lazdiņš pēc demobilizācijas no padomju armijas no 1946. gada strādāja partijas darbā Madonas un Gulbenes apriņķī, pēc tam Cesvaines rajona komitejā par partijas kabineta vadītāju. 1950. gadā viņam bieži bija asas vārdu pārmaiņas ar rajona komitejas pirmo sekretāri Čarpu, kura viņu aicināja šķirties no sievas, apgalvojot, ka Lazdiņa dzīvesbiedre “esot bijusi vācu fašistu atbalstītāja, viņai esot bijusi kulaku saimniecība un darbojusies pie fašistiem par tulkku”⁷³. A. Lazdiņš informāciju pārbaudījis un novērtējis kā baumas. Tomēr pēc Čarpas norādījuma tika sasaukta partijas sapulce, kuras lēmumā tika ierakstīts, ja viņš nešķirsies no sievas, tad atlaidīs no darba un izslēgs no partijas. Bet A. Lazdiņš arī šo lēmumu neizpildījis. Viņu atlaida un iecēla par kolhoza priekšsēdētāju, kas nozīmēja, ka jāatbrīvo dzīvoklis Cesvainē. Viņš devies uz jauno darbavietu, bet sieva un meita vēl palika dzīvoklī, lai novāktu ģimenes dārza ražu. Tomēr 20. septembrī namu pārvaldnieks un divi miliči, pamatojoties uz rajona prokurora rīkojumu, izlika viņu mantas uz ielas. 21. septembrī mantas tika aizvestas 6 km no mājas pretējā virzienā no jaunās dzīves vietas. Iesniegumā LK(b)P CK sekretāram Kalnbērziņam A. Lazdiņš lūdza Kalnbērziņa

par LKP Ventspils rajona komitejas otro sekretāru Škrabo Viktoru Ivanoviču; krievu val.), šeit: 108., 107. lp.

⁷¹ LNA LVA, PA-101-15-119, 108. lp.

⁷² LNA LVA, PA-101-15-119, 126. lp. (LKP Liepājas apgabala komitejas sekretārs Desmitnieks 1953. gada martā LKP CK sekretāram Jeršovam; krievu val.)

⁷³ LNA LVA, PA-101-13-124 (LK(b)P CK Sevišķais sektors Darbaļaužu iesniegumi un sūdzības un sarakste šajos jautājumos, 10. sējums no burta „L” līdz „M”, 1950. gads), 13. – 15. lp. o. p. (Cesvaines rajona Lauksaimniecības arteļa „Lielais oktobris” valdes priekšsēdētāja Aleksandra Petroviča Lazdiņa 23.09.1950. lūgums LK(b)P CK sekretāram Kalnbērziņam; latviešu val.); šeit: 13. lp.

“gādību dziļi izmeklēt manas sievas darbību vācu okupācijas [laikā], jo Čarpas apvainojumi ir meli. Lūdzu Jūsu gādību izbeigt briesmīgo teroru no Čarpas puses pret mani un manu ģimeni, pretējā gadījumā būšu spiests patvarīgi pamest darbu, neskatoties ne uz kādām sekām.”⁷⁴

Dokumenti liecina, ka A. Lazdiņa laulības lieta divas reizes bija tikusi apspriesta LK(b)P Cesvaines rajona komitejas pirmorganizācijas un biroja sēdēs.⁷⁵ Pirmorganizācijas pilnsapulcē partijas biedri konstatēja, ka Lazdiņa dzīvesbiedre Ilga Zaļkalns nacistu okupācijas laikā “bija aktīva vāciešu atbalstītāja”:

“Svinīgā pasākumā reihskomisāram Fustam [Rīgas lauku apgabala komisārs SA štandartenfirers Joahims Fusts – I. L.] pasniedza ziedus. B.[iedrs] Lazdiņš partijas rajona komitejas birojā paziņoja, ka viņš ar viņu nedzīvos kopā un šķirsies, un informēja par to arī avīzi “Cesvaines Komunārs”, tomēr pagājis vairāk kā pusotrs mēnesis, bet b.[iedrs] Lazdiņš ar viņu nešķiras.

Uztājās:

b.[iedrs] Harkatovičs. – Biedri! B. Lazdiņš ne reizi paziņoja man kā partijas pirmorganizācijas sekretāram par to, ka viņš pārtrauks attiecības ar savu sievu. Tomēr savus vārdus viņš neizpilda, īsteno divkosīgu politiku. Izsaku priekšlikumu par divkosību un nepatiesumu b. Lazdiņu no partijas izslēgt un atbrīvot viņu no partijas rajona komitejas partijas kabineta vadītāja darba.

b.[iedrene] Lācis – Vācu okupācijas periodā es biju Latvijā, tāpēc man ir zināms, ka vācieši nozīmēja ziedus pasniegt tikai cilvēkus no kulaku ģimenes un vāciešu līdzskrējējus. Tāpēc es uzskatu, ka b. Lazdiņam ir nekavējoties jāsarauj attiecības ar vāciešu līdzskrējēju.

b. Krasovskis – b. Lazdiņš partijas kabineta darbu ir aizlaidis. Viņa sieva bieži nāk uz partijas kabinetu un palīdz viņam izlikt grāmatas. Es uzskatu, ka vāciešu līdzskrējējai nav vietas ieiet partijas rajona komitejā. B. Lazdiņam šodien ir bolševistiski jāpaziņo partijas sapulcei, ka viņš saraus attiecības ar mums svešu cilvēku, kas pasniedza ziedus Fustam.

⁷⁴ LNA LVA, PA-101-13-124, 15. – 15. lp. o. p.

⁷⁵ LNA LVA, PA-101-13-124, 17. – 17. lp. o. p. (LK(b)P Cesvaines rajona komitejas pirmās sekretāres Čarpas 12.10.1950. paskaidrojošā zīmīte LK(b)P atbilžu organizatoram Vorslavam; krievu val.); šeit: 17. lp.

b. Čarpa – Lazdiņa sieva ir morāli pagrimis elements, par ko ir atlaista no skolotājas darba. B. Lazdiņam ir jāizdara secinājums no šodienas partijas sapulces un godīgi jāpaziņo, ka viņš ar viņu pārtrauks attiecības, pretējā gadījumā mums būs jārisina jautājums par viņa partijas piederību.

b. Lazdiņš – Biedri, es sapratu, ka es dziļi kļūdos tajā, ka līdz šim vēl neesmu pārtraucis attiecības ar savu sievu. Par to, ka viņa pasniedza ziedus Fustam, man ir zināms, bet es līdz šim neesmu izdarījis īstos secinājumus. Es apņemos nekavējoties saraut ar viņu attiecības un mēneša laikā no viņas šķirties.

Nolēma: Izteikt priekšlikumu b. Lazdiņam saraut attiecības ar vāciešu līdzskrējēju un tuvākajā laikā šķirt ar viņu laulību.”⁷⁶

Minētajā gadījumā dokumenti liecina, ka ieguvējs ir tikai vara, kas demonstrē savas uzraudzīšanas un kontroles spējas. Arī citā gadījumā, kad bezpartejiskais Boriss Ozoliņš lūdza LK(b)P CK sekretāram novērst viņa laulības un ģimenes faktisko izšķiršanu, nav konstatējams cits mērķis. Ozoliņš Tālajos Austrumos bija apprecējies izsūtītā meitu, abi atgriezās Latvijā, bet tagad Talsu rajona valsts drošības orgāni arestējuši viņa sievu Zentu, viņa atradās Rīgas pārsūtīšanas cietumā, un viņam nezināma LPSR VDM orgānu lēmuma rezultātā tiks izsūtīta uz Krasnojarskas novadu.

Sievas tēvs Kārlis Saldus kopā ar ģimeni bija izsūtīts 1941. gadā, kad Zentai bija 16 gadi. Kara laikā 1942. gadā Boriss Ozoliņš strādāja Tālajos Austrumos kāda speciālā objekta celtniecībā kā celtniecības inženieris, kur strādāja arī Zenta Ozoliņa. Abi apprecējās 1944. gadā. Pēc objekta pabeigšanas viņš tika nosūtīts uz Komsomoļskas pilsētu vadīt kādas rūpnīcas darba kolonijas nodaļu. Sievas māte no Latvijas vēstulēs aicināja uz Latviju un 1947. gada 7. novembrī Ozoliņu ģimene, kurā tagad ir 3 gadus un 7 mēnešus veca meita, pārcēlās uz Latviju.⁷⁷ Boriss un Zenta strādāja sovhozā *Okte*.

⁷⁶ LNA LVA, PA-101-13-124, 18. lp. (Izraksts no LK(b)P Cesvaines rajona komitejas partijas organizācijas pilnsapulces protokola Nr. 2: Komunista Lazdiņa A. P. personas lieta; nedatēts, krievu val.)

⁷⁷ LNA LVA, PA-101-13-125 (LK(b)P CK Sevišķais sektors Darbājužu iesniegumi un sūdzības un sarakste šajos jautājumos, 11. sējums no burta „N” līdz „P”, 1950. gads), 43. – 44. lp. (LPSR Sovhozu ministrijas sovhoza *Okte* inženiera-celtnieka Borisa Ozoliņa 26.07.1950. iesniegums LK(b)P CK pirmajam sekretāram Jānim Eduardovičam Kalnbērziņam; krievu val.)

Borisa Ozoliņa tēvs Ludvigs (Andrejs) Ozoliņš Borisa dēls, latvietis, Rīgas iedzīvotājs, tika izsūtīts no Rīgas 1905. gadā par studentu nemieriem Rīgas Politehnikumā uz Rževas pilsētu, pēc tam pārcēlās uz Maskavu, kur 1907. gadā piedzima Boriss Ozoliņš un dzīvoja līdz 1937. gadam (tēvs nomira Maskavā 1938. gadā).⁷⁸

“Biedri Kalnbērziņ, paziņoju, ka pirms deviņiem gadiem miruša lauku tirgotāja dēļ [sievas tēva] nedrīkst ciest viņa ģimenes locekļi trešajā paaudzē, kā, piemēram, mana meita un vēl jo vairāk es, cilvēks, kurš viņu nekad nav pat redzējis. Lūdzu Jūs atjaunot taisnīgumu – atdot mātei bērnu un vīram sievu, tas ir, iestāties par lūgumu atcelt man pilnīgi nesaprotamo un, uzskatu, – nelikumīgo Latvijas PSR VDM orgānu lēmumu par puses no manas ģimenes specpārvietošanu/ specnometināšanu (спецпереселение) uz Krasnojarskas apgabalu. Biedri Kalnbērziņ, esmu dziļi pārliecināts, ka Jūs kā viens no padomju valsts vadītājiem un komunisti nepieļausiet nevienam pilnīgi nevajadzīgo, vardarbīgo padomju cilvēka – vienkāršas strādnieku ģimenes – šķiršanu. Palīdziet man!”⁷⁹

Borisa Ozoliņa lūgumam atbrīvot viņa sievu no nometināšanas VDM atteica:

“Saldus Zenta Karlovna kopā ar māti bija izsūtīta 1941. gadā uz Krasnojarskas apgabalu kā arestētā Saldus Kārļa, bijušā “aizsargu” organizācijas biedra un liela kulaka, ģimenes locekles. Saldus Z. K. laulība ar Ozoliņu B. A. nevar būt pamats atbrīvošanai no izsūtījuma, jo pēdējais pēc mūsu rīcībā esošajām ziņām pats ir agrāk sodīts un viņam nav nopelnu Padomju varas priekšā. Par atteikumu paziņots iesniedzējam.”⁸⁰

Savukārt Alūksnes mežsaimniecības 4. meža iecirkņa priekšnieka Antona Spuģa faktiskā dzīvesbiedre tika atstāta izsūtījumā, bet pats 1949. gadā tika izslēgts no partijas pēc tam, kad devies viņu apciemot uz Narimskas novadu.⁸¹

⁷⁸ LNA LVA, PA-101-13-125, 43. lp.

⁷⁹ LNA LVA, PA-101-13-125, 43. – 44. lp.

⁸⁰ LNA LVA, PA-101-13-125, 45. lp. (Latvijas PSR valsts drošības ministra vietnieks Vēvers, LPSR VDM „A” nodaļas priekšnieks Bokovikovs 08.10.1950. LK(b)P CK sekretāra palīgam Stūrim, atbildot uz 21.08.1950. vēstuli Nr. 5244.; krievu val.)

⁸¹ LNA LVA, PA-101-13-127, 123. lp. (Alūksnes Ļespromhoza direktors Borodavko 24.03.1950. ražošanas raksturojums par Alūksnes mežsaimniecības 4. meža iecirkņa priekšnieku Antonu Karloviču Spuģi; krievu val.)

“Es ar Rutu Balodis dzīvoju no 1945. g. kā vīrs un sieva, bet neesam reģistrējušies, kad izsūtīja manas sievas māti – vecu sievieti –, es biju komandējumā un mana sieva brīvprātīgi aizbrauca ar māti, jo tēvs miris 1943. gadā vācu okupācijas laikā un sieva kā meita nevarēja atstāt vecu sievieti-māti vienu, brauca kopā. 1949. gada augustā es atvaļinājuma laikā braucu pie savas sievas uz Parabola rajonu un, kad braucu, tad daļa vecāku iedeva naudu, vēstules un kādas nebūt paciņas aizvest, ko es arī izdarīju. Pabijis pie sievas, atgriezies mājās pie sevis Latvijā, tur man atkal iedeva vēstules uz Latviju radniekiem, es tās paņēmu, lai nodotu, ceļā mani arestēja, jo nezināju krievu valodu, bet pēc tam atbrīvoja. Jautājums par mani pacelts pagasta partijas organizācijā un mani izslēdza no VK(b)P rindām it kā par saikni ar kulakiem.”⁸²

Uzskata, ka izslēgts nepareizi, lūdz iejaukties un palīdzēt, “lai mana sieva dzīvotu kopā ar mani un kopīgi strādātu PSRS nostiprināšanai un manai jaunajai Latvijas Republikai”, tāpēc

“Mans lūgums Jums, un es lūdzu Jūs kā vecāko biedru, padomju varas vadītāju izskatīt manu iesniegumu, jo es drīz būšu tēvs (viņa palika no manis stāvoklī) un kā katrs tēvs pārdzīvoju par savu bērnu, lūdzu man palīdzēt. 1. Pārskatīt, vai manas sievas māte bija jāizsūta kulaku saimniecības dēļ. Es domāju, ka vecā sieviete Balodis Otīlija nevar būt sociāli bīstama, jo viņas dēls ir VĻKJS biedrs un meita ir precējusies ar VK(b)P biedra kandidātu. 2. Atļaut izbraukt uz dzimteni manai sievai Balodis Rutai Voldemarovnai un atjaunot visās tiesībās. Vēršos pie Jums un lūdzu man palīdzēt atjaunot manu ģimeni un audzināt paaudzi padomju patriotisma un mīlās mūsu Dzimtenes un tautas vadoņa biedra Staļina garā. Lūdzu neatstāt manu lūgumu bez ievērības.”⁸³

Neskatoties uz pozitīvo raksturojumu no darba vietas, partijas centrālkomiteja konstatēja, ka

“jautājumā par viņa faktiskās sievas Balodis Rutas atgriešanu no specizsūtījuma viņam jāvēršas Latvijas PSR VDM, tomēr pēdējais ir

⁸² LNA LVA, PA-101-13-127, 120. lp. (Antona Karloviča Spuģa, dzīv. LPSR Gulbenes rajona Kalniņu ciema padomes „Kalniņu” mājās, iesniegums VK(b)P CK sekretāram Maļenkovam; krievu val.)

⁸³ LNA LVA, PA-101-13-127, 121. – 122. lp. (Antona Karloviča Spuģa, dzīv. LPSR Gulbenes rajona Kalniņu ciema padomes *Kalniņu* mājās, 24.03.1950. iesniegums PSRS Augstākās Padomes prezidija priekšsēdētājam Šverņikam; krievu val.); šeit: 121. lp.

maz ticams, jo Spuģa laulība ar Balodis likumā noteiktajā kārtībā nav reģistrēta un viņa nevar tikt uzskatīta par viņa sievu”.⁸⁴

Savukārt citā gadījumā Grīvas rajona komitejas sekretāram (agrākajam partijas Ludzas rajona komitejas sekretāram), par kuru kāds bija informējis LK(b)P CK, ka viņš “dzīvo faktiskā laulībā ar buržuāziskās Latvijas kaprāļa bijušo sievu”, neprasīja pārtraukt attiecības, norādot, ka tā patiešām ir,

“bet viņa Lielā Tēvijas kara laikā bija evakuēta no Latvijas uz Padomju Savienību, uzņemta komjaunatnē, bet tagad ir VK(b)P biedrene, par viņu kompromitējošu faktu nav”.⁸⁵

Tātad, kaut gan jau kopš 1944. gada faktiskajām laulībām Padomju Savienībā nebija juridiskas nozīmes (skatīt nākošajā nodaļā), rīcību noteica fakts, vai valsts drošības orgāni attiecīgo dzīvesbiedru novērtēja kā politiski lojālu.

Šķiršanas problēma

Padomju Latvijas tiesa, notiesājot iedzīvotājus politisku iemeslu dēļ, vienkārši sagrāva viņu privātās dzīves. Turklāt tiesu prakse atvieglotā kārtībā izskatīja laulības šķiršanas prasības, kurās atbildētāji bija administratīvi izsūtītie un notiesātie.

Padomju Krievijā laulības tiesiskais regulējums bija noteikts 1926. gadā pieņemtajā Laulības, ģimenes un aizbildnības likumu kodeksā⁸⁶. Tas atzina faktiskās laulības līdās reģistrētajām, deva iespēju laulību šķirt dzimtsarakstu nodaļā bez otra laulātā klātbūtnes, vien informējot par izšķiršanas faktu. Tomēr jau 1936. gadā⁸⁷ un

⁸⁴ LNA LVA, PA-101-13-127, 124. lp. (LK(b)P CK Partijas kolēģijas sekretārs Plēsums 13.04.1950. LK(b)P Alūksnes rajona komitejas sekretāram Fominam; krievu val.)

⁸⁵ LNA LVA, PA-101-13-128 (LK(b)P CK Sevišķais sektors Darbaļaužu iesniegumi un sūdzības un sarakste šajos jautājumos, 14. sējums, no burta „T” līdz „Ja”, 1950. gads), 36. – 37. lp. (LK(b)P CK atbilžu organizatora A. Guseva 26.07.1951. izziņa LK(b)P CK sekretāram J. E. Kalnbērziņam; krievu val.); šeit: 36. lp.

⁸⁶ *Kodeks zakonov o brake, sem'e i opeke* (1926).

⁸⁷ Viskrievijas Centrālās Izpildu komitejas un Tautas komisāru padomes 27.06.1936. lēmums „Par abortu aizliegšanu, materiālās palīdzības dzemdētājām palielināšanu” („О запрешченниi abortov, uvelichenii material'noi pomoshchi rozhenitsam, ustanovlenii, gosudarstvennoi pomoshchi mnogodetnym sem'iam, rasshirenii seti

1944. gadā⁸⁸ regulējums tika būtiski mainīts, sarežģītot laulības šķiršanu un juridisku nozīmi piešķirot tikai reģistrētai laulībai. Faktiskās laulības bija pienākums reģistrēt, norādot laulībā stāšanās datumu un kopējos bērnus. Laulību šķīra tikai tad, ja tiesa atzina tādu nepieciešamību, neņemot vērā to, ka abi laulātie vēlas šķirt laulību. Pēc prasības iesniegšanas par laulības šķiršanu tautas tiesā, norādot šķiršanās motīvus, vietējā avīzē vajadzēja publicēt paziņojumu par laulības šķiršanas lietas ierosināšanu. 1944. gada noteikumi neformulēja konkrētus motīvus, kurus vara atzītu par pietiekamiem laulības izšķiršanai, tādējādi atstājot to tiesas ziņā, kas radīja iespēju tiesnešiem spriest saskaņā ar katra subjektīvajiem priekšstatiem. Izskatot lietu, tiesai vajadzēja mēģināt laulātos samierināt, pēc tam lietu skatīja otrās instances tiesā, kas taisīja spriedumu.

Tiesas, izskatot prasības, izpildīja direktīvo orgānu prasības. Tāda bija PSRS Tieslietu tautas komisariāta 1944. gada instrukcija par kārtību, kādā tiesās izskatāmas laulības šķiršanas lietas,⁸⁹ prasības, īpaši par laulāto izsaukšanu uz tiesas sēdi un šķiršanās motīvu noskaidrošanu pušu samierināšanas nolūkā. Instrukcija deva iespēju Augstākajai Tiesai izlemt prasības par laulības šķiršanu bez iepriekšējas lietas par samierināšanu izskatīšanas tautas tiesā, ja atbildētājs bija izsūtītais (piederēja personām, kas “administratīvā kārtībā izsūtītas un pārvietotas no Latvijas teritorijas”). Tāda iespēja tika motivēta ar argumentu, ka

“prasītāja izbraukšana uz atbildētāja dzīves vietu nav vēlama politisku apsvērumu dēļ, bet virknē gadījumu (attālie rajoni) faktiski

rodil'nykh domov, detskikh sadov, usilenii ugolovnogo nakazaniia za neplatezh alimentov i o nekotorykh izmeneniiakh zakonodatel'stva o brake i sem'e”).

⁸⁸ PSRS Augstākās Padomes Prezidija 08.07.1944. rīkojums „Par valsts palīdzības palielināšanu grūtniecēm, daudzbērnu un vientuļajām mātēm, mātes un bērna aizsardzības pastiprināšanu, par goda nosaukuma „Māte-varone” iedibināšanu un ordeņa „Mātes slava” un medaļas „Mātes medaļa” iedibināšanu. („Ob uvelichenii gosudarstvennoi pomoshchi beremennym zhenshchinam, mnogodetnym i odinokim materiam, usilenii okhrany materinstva i detstva, ob ustanovlenii pochetnogo zvaniia „Mat'-geroinia” i uchrezhdenii ordeņa „Materinskaia slava” i medali „Medal' materinstva”).

⁸⁹ PSRS Tieslietu tautas komisariāta 27.11.1944. lēmums Nr.1622 „Par PSRS JTK instrukcijas „Par kārtību, kādā tiesās izskatāmas laulības šķiršanas lietas” apstiprināšanu” („Ob utverzhenii instruksii NKJ SSSR „O poriadke rassmotreniia sudami del o rastorzhenii braka”).

neiespējama. Tā, piemēram, pēc Boganovičas Jevgēnijas prasības šķirta viņas laulība ar pilsoni Bogdanoviču Albīnu Bonifatjeviču, kurš dienēja vācu armijā un pēc kara beigšanās izsūtīts uz Krasnojarskas novadu administratīvā kārtībā”.⁹⁰

1950. gadā LPSR AT apmierināja 886 tādās prasības, no kurām 478 atbildētāji bija sodīti ar ilgstošu brīvības atņemšanu, 320 atradās bezvēsts prombūtnē, 68 bija pazuduši bez vēsts Lielā Tēvijas kara frontē, 11 bija slimi ar hronisku psihisku slimību, 1 – ar lepru, 5 atradās Vācijā angļu, amerikāņu vai franču okupācijas zonā, 3 bija izsūtīti uz attāliem PSRS rajoniem administratīvā kārtībā.⁹¹

Direktīvās prasības noteica arī PSRS Augstākās Tiesas plēnuma 1949. gada 16. septembra norādījumi par padomju ģimenes un laulības stiprināšanu saskaņā ar jau minēto PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1944. gada 8. jūlija lēmumu.

Aplūkojot staļinisma posma laulību šķiršanas statistiku, jāņem vērā, ka prasības faktiski sastāvēja no divām grupām – (1) procesā piedalās abas puses un (2) procesā piedalās tikai prasītājs.

1949. gadā augsto apmierināto laulības šķiršanas prasību līmeni (laikā no 1949. gada septembra līdz novembrim prasības bija apmierinātas 60.7% lietu, bet no 1949. gada janvāra līdz augustam – 92.1%) noteica tas, ka daudzās lietās atbildētāji atradās bezvēsts prombūtnē vai bija notiesāti ar ilgstošu brīvības atņemšanu, tāpēc nebija likumīga pamata atteikt tādās prasībās laulības šķiršanu.⁹² Lietās, kurās piedalījās abas puses (277), LPSR AT no 1949. gada septembra līdz novembrim noraidīja 61.4% prasību. 1949. gada 4. ceturksnī LPSR AT izskatīja 664 lietas par laulības šķiršanu.⁹³ No

⁹⁰ LNA LVA, PA-101-14-83 (LK(b)P Sevišķais sektors Sarakste par LPSR Augstākās Tiesas darba jautājumiem, 15.01.1951.-13.02.1951.), 30. – 45. lpp. (Latvijas PSR Augstākās Tiesas (turpmāk AT) priekšsēdētāja vietnieka A. Grinberga 07.02.1951. ziņojums par tiesu prakses laulības šķiršanas lietās apkopošanas rezultātiem; krievu val.); šeit: 42. lpp.

⁹¹ LNA LVA, PA-101-14-83, 34. lpp.

⁹² LNA LVA, PA-101-12-84 (LK(b)P Sevišķais sektors, Sarakste par tiesu orgānu darbu, 2. sējums par 1949. gada 2. pusgadu, 07.05.1949.-30.12.1949.), 128. - 138. lpp. (LPSR Augstākās Tiesas 22.12.1949. apskats par LPSR AT tiesu praksi laulības šķiršanas lietās par laiku no 1949. gada septembra līdz novembrim; krievu val.)

⁹³ LNA LVA, PA-101-13-83 (LK(b)P CK Sevišķais sektors Sarakste par tiesu orgānu darbības un par tautas tiesnešu papildus vēlēšanu jautājumiem, 1. sējums, 11.01.1950.-22.04.1950.), 54. – 63. lpp. (LPSR AT priekšsēdētāja p. i. A. Francmans

pabeigtajām 663 lietām apmierināja 62.4% (3. ceturksnī – 86.5%) prasību. Savukārt lietās, kurās piedalījās abas puses (378), noraidīja 48.4% prasību.⁹⁴ LPSR tautas tiesās 1949. gadā bija iesniegtas 1495 prasības, no kurām izskatīta 1371, un laulāto samierināšanu tiesas sēdē izdevās panākt tikai 2.8% lietu (38).⁹⁵ 1950. gadā (1760), salīdzinot ar 1949. gadu (2139), LPSR AT iesniegto prasību skaits samazinājās.⁹⁶ Kopumā 1950. gadā izskatītas 1802 prasības, no kurām apmierinātas 78.2%, savukārt lietās, kurās piedalījās abas puses (916), tiesa atteica 23% prasību.

Prasību atteikumus saņēma gan nepartejiskie, gan partijas biedri un valsts drošības orgānu darbinieki, kas to uztvēra kā represīvu. Piemēram, Mihails Ņefedovs, LPSR VDM 2N. daļas 1. nodaļas priekšnieks 1949. gadā.⁹⁷ Citas sievietes dēļ atstātā dzīvesbiedre vēlējās ģimeni saglabāt, un tiesa nosprieda, ka

“pilnībā nebija apstākļu, kas varētu traucēt turpināt normālu dzīvi starp laulātajiem, un bērna intereses prasīja saglabāt šo ģimeni”⁹⁸.

Pēc sprieduma pasludināšanas Ņefedovs tiesu publiski rupji lamāja un draudēja, pieprasot pieņemt spriedumu par laulības šķiršanu, norādot, ka “ieņem VDM augstu dienesta stāvokli un viņam

30.01.1950. LK(b)P CK sekretāram Kalnbērziņam ziņojums Par LPSR AT darbu 1949. gada 4. ceturksnī.)

⁹⁴ LNA LVA, PA-101-13-83, 54. – 56. lp.

⁹⁵ LNA LVA, PA-101-13-84 (LK(b)P CK Sevišķais sektors Sarakste par tiesu orgānu darbības un par tautas tiesnešu papildus vēlēšanu jautājumiem, 2. sējums, 05.05.1950.-25.12.1950.), 4. – 7. lp. o. p. (Latvijas PSR Tieslietu ministrijas Tiesu iestāžu pārvaldes vec. konsultants Berzin, 09.03.1950. Ziņojums „Par Latvijas PSR tautas tiesu prakses izpēti un apkopošanu lietās par laulības šķiršanu, kas izskatītas tautas tiesās 1949. gada 4. ceturksnī”; krievu val.)

⁹⁶ LNA LVA, PA-101-14-83 (LK(b)P CK Sevišķais sektors Sarakste par LPSR Augstākās Tiesas darba jautājumiem, 15.01.1951.-13.02.1951.), 30. – 45. lp. (Latvijas PSR Augstākās Tiesas priekšsēdētāja vietnieka A. Grinberga 07.02.1951. ziņojums par tiesu prakses laulības šķiršanas lietās apkopošanas rezultātiem; krievu val.)

⁹⁷ LNA LVA, PA 101-12-120 (LKP CK Sevišķā sektora nodaļa, Strādājošo iesniegumi un sūdzības un sarakste, 4. Sējums no „S” līdz „la”, 1949), 101. – 102. lp. (Slepeni LPSR AT priekšsēdētājam ziņojums, ko parakstījis Augstākās Tiesas loceklis Ēķis un divi piesēdētāji [Albertiņš, Cinis?]; krievu val.)

⁹⁸ LNA LVA, PA 101-12-120, 101. lp.

ir lieli sakari”⁹⁹. Tiesnesis ieteica viņu saukt pie atbildības.¹⁰⁰ Ministrijas partijas organizācijā izteica stingro rājienu ar ierakstu partijas uzskaites kartītē.¹⁰¹ Tomēr PSRS AT Tiesas kolēģija civilīetās tiesas spriedumu par šķiršanas prasības noraidīšanu tajā pašā gadā atcēla.¹⁰²

LPSR AT ziņojumā par tiesu praksi laulības šķiršanas lietās skaidrots, ka ģimenes pagaidu izjukšanas gadījumos, konfliktos starp laulātajiem, ko izraisījuši nejauši un pārejoši cēloņi, un arī nepamatotu nenopietnu argumentu gadījumos prasība tika atteikta:

“Lielākā daļā prasību tika atteikts tāpēc, ka pats prasītājs bija vainīgs ģimenes izjukšanā, jo aizgāja no ģimenes un stājās faktiskās laulības attiecībās ar trešo personu, bet kā par cēloni laulības šķiršanai parasti norāda raksturu nesaderību un strīdus. Piemēram: Strīdi starp laulātajiem Omeļčuku Ivanu un Tatjanu, kas laulībā no 1938. gada un kuriem ir 1940. gadā dzimis dēls, kā noskaidroja Tiesas kolēģija, bija tāpēc, ka prasītājs, esot Maskavā komandējumā kursus, atradās intīmās attiecībās ar citu sievieti, kura pēc tam atbrauca pie viņa uz Rīgu. Atbildētāja piekrit salabt un bērna dēļ saglabāt ģimeni. Tiesa prasību noraidīja, jo normālas ģimenes dzīves atjaunošana atkarīga no paša prasītāja.”¹⁰³

Ziņojumā fiksēts, ka pēdējā laikā ir bijuši gadījumi, kad laulātie, vēloties panākt laulības šķiršanu, apzināti melo, ka atrodas intīmās attiecībās ar trešajām personām, ka laulībā nevar būt bērni vai norāda uz citiem neeksistējošiem cēloņiem, un vienā gadījumā prasītājs norādīja, ka atbildētāja ir pretpadomiski noskaņota.¹⁰⁴

Cits gadījums:

⁹⁹ LNA LVA, PA 101-12-120, 102. lp.

¹⁰⁰ LNA LVA, PA 101-12-120, 100. lp. (Latvijas PSR Augstākās Tiesas priekšsēdētāja J. Grīnberga 21.09.1949. ziņojums slepeni LK(b)P CK sekretāram b. Kalnbērziņam; krievu val.)

¹⁰¹ LNA LVA, PA 101-12-120, 103. lp. (LK(b)P CK Administratīvās nodaļas vadītājs Kacens 08.10.1949. LPSR VDM partijas komitejas sekretāram b. Vavilovam Par LPSR VDM 2N. daļas 1. nodaļas priekšnieka neciešamo uzvedību; krievu val.)

¹⁰² LNA LVA, PA-101-14-83 (LK(b)P CK Sevišķais sektors Sarakste par LPSR Augstākās Tiesas darba jautājumiem, 15.01.1951.-13.02.1951.), 30. – 45. lp. (Latvijas PSR Augstākās Tiesas priekšsēdētāja vietnieka A. Grīnberga 07.02.1951. ziņojums par tiesu prakses laulības šķiršanas lietās apkopošanas rezultātiem; krievu val.); šeit: 43. lp.

¹⁰³ LNA LVA, PA-101-12-84, 130. – 131. lp.

¹⁰⁴ LNA LVA, PA-101-12-84, 132. – 133. lp.

“Iaulātīe Koreņiki Jāzepe un Marija, laulībā no 1941. gada, bet no 1948. gada pavasara dzīvo atsevišķi. Prasītājs Jāzepe dzīvo ar citu sievieti, bieži žūpo. Atbildētāja arī lūdz šķirt laulību, jo prasītājs žūpo. Tiesas kolēģija biedra Jurševiča vadībā noraidīja prasību, norādot, ka “aizraušanās ar alkoholiskajiem dzērieniem un citām sievietēm nevar būt cēlonis prasītāja lūguma apmierināšanai”. Šis jautājums tika apspriests Civillietu tiesas kolēģijas locekļu operatīvajā apspriedē, kas atzina, ka līdzīgos gadījumos prasības vajag atteikt, jo prasītājam nav pamata laulību šķirt. Savukārt, ja atbildētāja grib šķirt laulību, tad viņai jāiesniedz prasība vispārējā kārtībā, jo saskaņā ar Laulības, ģimenes un aizgādniecības likumu kodeksa 19. un 20. paragrāfu lieta pirms tam obligāti jāizskata tautas tiesā un jānodrošina pušu samierināšanas process un tikai tad, ja samierināšanās netiek panākta, prasītājam, bet nevis atbildētājam, ir tiesības vērsties augstākstāvošā tiesā ar prasību par laulības šķiršanu. Prasības tika apmierinātas tikai tajos gadījumos, kad tiesā tika konstatēti apmierinoši motīvi, proti, atbildētāja vaina, kuras dēļ nevarēja tikt izveidoti normāli apstākļi kopīgai dzīvei un bērnu audzināšanai. Tādi motīvi bija atbildētāja faktiskā kopdzīve ar citu personu un sistemātiska žūpošana un skandalēšana, ko rīko atbildētājs.”¹⁰⁵

Tomēr jau 1950. gadā ņēma vērā atbildētājas vēlēšanos šķirties, ja vien tā tika ideoloģiski pareizi pamatota, proti, ja atbildētājs vai atbildētāja uzskatīja, ka prasītāja rīcība ir pretrunā komunistiskās morāles principiem, un tāpēc atteicās samierināties ar prasītāju un atjaunot kopīgu laulības dzīvi,

“tad Tiesas kolēģija nosprieda šķirt laulību saskaņā ar motīviem, ko norādīja atbildētājs, nevis prasītājs”.¹⁰⁶

Tādējādi tiesu spriedumu represīvo ietekmi 50. gadu sākumā varēja izjust tie laulības šķiršanas prasītāji un prasītājas, kuru laulātie draugi vēlējās saglabāt laulību.

Kopumā analizētie dokumenti liecina, ka savstarpējo attiecību ikdienas līmenī Padomju Latvijā staļinisma posmā problemātiskās dzimšu attiecības tika iztirzātas dažādos pārvaldes līmeņos darbavietās un partijas organizācijās, kā rezultātā iedzīvotāju ikdienas dzīvi raksturoja krāšņs privātās dzīves diskurss, nevis tās diskursīvs noklusējums. Secināms, ka padomju kultūrā uzturētais priekšstats par

¹⁰⁵ LNA LVA, PA-101-12-84, 135. – 136. lp.

¹⁰⁶ LNA LVA, PA-101-14-83, 37. lp.

laulību kā bezkonflikta dzimšu attiecībām nebalstījās padomju realitātē. Institucionalizējot iedzīvotāju sūdzību un iesniegumu apkalpošanas procedūru, ko iedarbināja katra sūdzība, un iesaistot tajā valsts drošības orgānus bieži “cietušās” puses iniciatīvas rezultātā, vara nodrošināja, ka privātās dzīves diskurss tiek ideologizēts komunikācijā starp varu un indivīdu.

Surveillance and control of private life in the Latvian SSR using repressive mechanisms of the state (1944 – 1953)

At the first phase of research, the relevant documents studied consisted of those from the Latvian National Archives in the form of both the complaints and applications of citizens to the Central Committee of the Latvian Communist (Bolshevik) Party and the Party Committee of Riga City. These documents were examined together with the responses prepared for them by the KGB, as well as the documents of the practice of the People's Courts of the Latvian SSR and the Supreme Court of LSSR on divorce.

Family relations and configurations and the respective discourses in the Soviet Union were prescribed by the politics of the state intervening in almost all aspects of human life. The complicating of the divorce procedure from 1944 actually meant the imposing of marriage. This was grounded in the idea about the specific communist morals that anticipated neat familial behavior. The efforts to impose the illusion about non-problematic, non-conflictual gender relations in Soviet society as the existent reality that positively described Soviet society exactly, as well as a willingness to provide the discursive concealing of sexuality were both characteristic not only during the Stalinist period, but also during the late Soviet periods.

Soviet power stimulated the population to inform the first level organizations of the party at their workplaces about the conflicts regarding the private life of their own or their colleagues. The complaints became a powerful tool to intervene in the private life and familial relations of people. Documents of the Central Committee of the Latvian Communist (Bolshevik) Party provide evidence that complaints were directed to the KGB to examine allegations and to make the decisions.

'Improper' behavior was used in the solving of mutual (also political) disagreements. The reporting on it was an effective method for the discrediting of the others and was used also by the employees of repressive state institutions who even thoroughly listed their contribution to the fighting of so-called 'political banditism' to show

their own political purity. They named family names, places and timing. It allows to use these documents also in the research of other topics of the totalitarian past in the LSSR.

If a man who was accused of 'improper' sexual behavior was a member of party or a candidate member or a member of Komsomol his/her 'problem' was discussed at the primary level of the party organization dealing with his personal file. It meant that he/she was asked to explain his/her behavior and to arrange family relations, for example, to settle and return to family. Unregistered sexual relations (cohabitation) were viewed as a moral 'decay' that was condemned by the means of reprimands or other forms of punishment as far as exclusion from the party. The didactics of such cases was – the member of the party had to live in a registered marriage that had to evade from gender conflicts. The members of the party whose spouses had a politically questionable past from the point of party were also were punished for ignoring of communist morality. The organization of the party demanded divorce; the contrary was punished by the exclusion from the party and dismissal from the workplace.

Thus the practice of the authorities regarding the member of party, the membership candidate or the member of Komsomol, as well as the so-called rank and file or non-problematic inhabitants can be characterized as the forced maintenance of marriage, regardless of the spouses' unwillingness to do so. The second group of inhabitants was the politically problematic inhabitants (the deported persons and convicts). The practice of the authorities as it applied to them can be characterized as the forced complicating of marriage aiming at its dissolution.

Research of the documents gives evidence showing that there were neither unproblematic gender relations nor the discursive concealing of sexuality at the everyday level of human relations in the Latvian SSR.